

Профессор Т.Агдарбековтың
70 жылдық мерей тойы

**“ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІНІҢ ХРОНОЛОГИЯСЫ,
ҚҰРЫЛЫМЫ ЖӘНЕ ЗАНДЫЛЫҒЫ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕЛЕР”**

атты Халықаралық ғылыми-теориялық конференция

**“KAZAK DEVLETİNİN KRONOLOJİK KURULUMU VE
OLUŞUMUNUN YASALIĞI HAKKINDA BAZI MESELELER”**

adındaki Uluslararası İlmî teorik konferans

Международная научно-теоретическая конференция

**“ХРОНОЛОГИЯ, СТРУКТУРА И НЕКОТОРЫЕ ЗАКОНОМЕРНОСТИ
ФОРМИРОВАНИЯ КАЗАХСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ”**

7-8.11.2008 Түркістан

нақты талаптарды кезең-кезеңімен ырықтандыру, сондай-ақ сақтандыру ұйымдары мен олардың лауазымды тұлғаларының аффилиирлендірілуін тексеру мәселелері, сақтандыру қызметі субъектілерінің холдингтерге және өзге де корпоративтік бірлестіктерге қатысу талаптары, сақтандыру секторы арқылы заңсыз капиталды ақтауға қарсы күрес шаралары жөніндегі заң нормаларын күшейту.

Қазіргі кезеңде, негізгі қызметі экспорт келісім-шарттары мен инвестицияларды сақтандыру және қайта сақтандыру арқылы қазақстандық өндірушілерінің тауар экспортына тікелей ықпал ететін әрі қызмет көрсететін экспортты сақтандыру жөніндегі компания құру ойластырылуда. Экспортты сақтандыру жөніндегі компанияның негізгі бағыттары Индустриалдық-инновациялық даму стратегиясында көрсетілді [5,28].

Бүгінгі таңда осы сақтандыру нарығын дамыту мәселелері бойынша шыққан барлық заңнамалар жиынтығы, халықтың игілігіне қолдауына ие болып қызмет етуде. Президент, Үкімет және халық қолдаған саясат осындай заңнамалардың қайнар көзі болып табылады. Сақтандыру нарығын дамыту мәселесі мемлекетіміздегі нарықтық экономиканы өркендету процесіне үлес қосары сөзсіз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Гражданский кодекс Республики Казахстан – толкование и комментирование. Общая часть. Под. ред. А.Г.Диденко, Алматы, 1996.-125с.
2. Худяков А. Страхование право. Алматы 1995 ж.- 69с.
3. Гражданское право. Сборник статей. Общая часть. Учебное пособие. –Алматы, 2003. – 458с.
4. Қазақстан Республикасының 2000 жылдың 18 желтоқсанындағы
5. «Сақтандыру қызмет туралы» Заңы
6. Сақтандыру құқығы. Оқулық. Жалпы және Ерекше бөлім. Найманбаев А.Н. Алматы, 2007.- 286

Д.Б.МӘУЛЕНОВ

Қазақ гуманитарлы-заң университетінің аспиранты

ҚР КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҒЫНДАҒЫ АР – НАМЫС ЖӘНЕ ҚАДІР – ҚАСИЕТ ИНСТИТУТЫ

В данной статье всесторонне рассматривается вопрос определения места института чести и достоинства в демократическом, правовом обществе, а также в конституционном праве РК. Проведен сравнительный анализ мнений отечественных и зарубежных юристов, специалистов по изучаемому вопросу.

This article studies thoroughly the role and place of honor and dignity in a democratic and jurat society, and constitutional law of the RK as well. A comparative analysis of the opinions on the studying issue of state and foreign lawyers and other professionals is provided here.

Қоғамның басты байлығы – адамның өзі болып табылады. Сондықтан адамның құқығын қорғау деп аталатын аса маңызды міндеттің айнымас бір бөлігі оның ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғау. Өйткені кез-келген адамның бойындағы кісілік қасиеттердің шыңы да осылар. Адамзат тарихы түрлі даму сатыларынан өтті. Солардың қай-қайсысында болмасын адам құқы, оның кісілік қасиеттері сақталды деп айта алмаймыз. Өйткені адамның жеке басын қадірлеу мемлекеттің даму деңгейін, өркениет көшіне ілесе алғандығын көрсетеді.

Осы орайда көптеген мемлекеттер жеке адамның қадір-қасиетін сақтау жөніндегі жеке құқығын өздерінің конституциясының басты принциптерінің бірі етіп алған. Жалпылама айтсақ, адамды қинауға, оны қорлайтын қатал және адамгершілікке жат әрекеттерге, сонымен бірге, өз келісімі болмаса ғылыми, медициналық және басқа эксперименттер жасауға тыйым салынады. Адам құқығын қорғау жөнінде талап-арыз беру, жала жабу, қорлау қылмыстарын жасау жағдайында сот тәртібімен жеке басын, кісілік бейнесін қорғауға болады. Адамды жария түрде қаралаған кезде сол мақаланы, жұрт алдындағы мәлімдемені сот арқылы теріске шығаруға, кешірім сұратуға және келтірілген моральдық зиянның орнын белгілі бір мөлшердегі қаржы төлету арқылы өтеуге болады. Жалпы адамның қадір-қасиетін сақтауға байланысты мүмкіндіктер

шенбері, ауқымы бірте-бірте кеңейіп келеді деуге болады. Бұл орайда алға кеткен, басқаларға үлгі боларлық елдер баршылық. Мысалы бірқатар мемлекеттердің (Болгария, Венгрия, Нидерландия) конституциялық құқығы мемлекеттік органдарда жеке адам жөнінде жинақталған мәліметтерді де қорғайды, ондай мәліметтерді сол адамның өзінің келісімінсіз жариялай алмайды, адамға зиян келтіретіндей, зардап шектіретіндей мақсатта пайдалануға тыйым салынады. Кейбір елдердің Ата заңы (Перу. 1993жыл) жеке адам жөніндегі мәліметтерді мемлекеттік органдардың оның жариялану ережелерін бұза отырып сұратуын байланысты сот процесінің ерекше формасын қарастырған [1.79].

Мемлекет халыққа қызмет етуі тиіс деген жалпыға ортақ қағиданың өзі сол мемлекет әрбір адамның қадір-қасиетін қорғауды қамтамасыз етуі тиіс дегенді білдіреді. Өзінің еркіндігін, теңдігін және қорғалғандығын анық сезінетін адамның ғана құқығы бұзылмайды, дербес дамуы жүзеге асады деп есептеу керек. Сонда ғана ол қандай да бір ықпал ету объектісінен мемлекеттің белсенді субъектісіне айналады. Мұны құқықтық мемлекет қана қамтамасыз ете алады.

Осылайша мемлекеттің халыққа қызмет етуі - әрбір адамның кісілік қасиеттерін қорғауы болып шығады. Сондықтан көптеген әлем елдерінің конституцияларында адамды құрметтеу принципі сол халықтың егемендігімен және мемлекеттің басты міндеттерімен бірдей әрі бір қатарда белгіленуі кездейсоқтық емес (ФРГ, Грекия, Португалия және басқалары). Бұл, түптеп келгенде, сол мемлекеттердегі толысқан демократияның, құқықтық мәдениеттің, деңгейі жоғары мемлекеттіліктің көрсеткіші. Өйткені мемлекет жеке адамның қадір-қасиетін танымаса және қорғамаса, онда ешбір заңдық, экономикалық және саяси шаралар оның мәдени-этикалық жағынан мығымдығын қамтамасыз ете алмас еді.

Қазіргі заманғы неміс заңгері П.Хеберле «Адамның қадір-қасиеті ұғымының мазмұны жөнінде туғаннан өлгенге дейін – оның бүкіл өміріне қатысты айтуға болады», деп жазады. Мұнда үлкен шындық жатқанын мойындау керек, алайда бірқатар жағдайларда осынау конституциялық қағида айтылған жағдайлардан бұрын және кейін де қолданылады. Бұған мысал ретінде өлген адамның және ананың құрсағында жатқан шарананың қадір-қасиеті мен құқығын қорғау жөніндегі кең өріс алып келе жатқан пікірталастарды айтуға болады. Бұл енді өз алдына бір үлкен мәселе.

Кешегі Кеңес Одағынан тараған мемлекеттер де демократиялық, құқықтық мемлекет орнатуды мақсат етіп, адам құқығына жете мән бере бастады. Бұл оның Ата заңдарында хал-хадерінше көрініс тауып отыр. Ресей федерациясы жеке адамның қадір-қасиетін «Оны кемсітуге ешқандай негіз болуы тиіс емес» деген абсолюттік принципті белгілей отырып қорғайды. Бұл қағида Ресей конституциясының 21 бабында одан әрі толықтырылады. Бірқатар Достастық елдерінде әр адам ар-намыс және қадір-қасиет құқығына ие (Әзірбайжан Республикасы Конституциясының 35 бабы, Грузия Конституциясының 17 бабы, Украина Конституциясының 25 бабы). Бүкіл ТМД мемлекеттерінің Ата заңында адамның қадір-қасиетін кемсітуге ешқандай негіз болуға тиіс еместігі белгіленген. Бұл мемлекеттердің азаматтары ар-намысына, адал атына, жеке өміріне, барлық кісілік қасиеттеріне мемлекеттің, қоғамның және жеке адамдардың араласуынан қорғану құқығы бар. Мемлекеттік билік жеке адамды құрметтеуді және қорғауды міндетіне алады [2.164].

Біздің еліміз - Қазақстан мемлекеті 1992 жылдың наурызында Біріккен Ұлттар Ұйымының мүшелігіне өтіп, дүниежүзілік қауымдастықтағы тәуелсіз мемлекеттердің біріне айналды. Содан бері демократиялық, құқықтық мемлекет және азаматтық қоғам құруды бастады, сондықтан құқықтық шығармашылық процесін елде жүріп жатқан түбегейлі экономикалық және саяси-әлеуметтік реформалар талаптарына ғана байланысты емес, бүкіл құқықтық жүйесін жалпы жұрт таныған халықаралық құқық нормаларына сәйкестендіруге ұмтылғандықтан да жандандыра түсті. Сондықтан

өмірдің барлық саласында адамның және азаматтың мәртебесін тиянақтайтын демократиялық өзгерістердің әлемдік тәжірибесін терең зерделейтін құқықтық ғылымды дамыту проблемасы елімізде ерекше мәнге ие. Қазақстан Республикасының дамуында ағымдағы және перспективадағы міндеттерінің ерекшеліктерін ескере отырып шетелдердің конституциялық құрылысының теориясы мен практикасын танып білу және пайдалану айрықша маңызға ие болады [3.3].

Еліміздің конституциясы жоғарыда аталған адамның ең ізгі қасиеттерін биік белеске көтереді. Қайбір халық болмасын ар-намысы – кісілік қасиеттерінің өлшемі, адамгершілігінің белгісі. Гуманизмге негізделген қоғамда ар-намыс пен ар-ұятты заң қорғайды [4.95]. Осыны ескергендіктен еліміздің Ата заңының 17 бабында былай деп айқын жазылған: «Адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайды».

Бұл ереже қылмыстық және азаматтық заңнамада одан әрі дамытыла, нақтылана түседі. Мысалы кез-келген адамның ар-намысы мен қадір-қасиетіне нұқсан келтіретін мәлімет таратылса және оны таратқан адам шындық екенін дәлелдей алмаса, ол қылмыстық, материалдық жауапкершілікке тартылады. Ал зардап шегуші сот арқылы өзінің абырой-атағын қалпына келтіруге, сонымен бірге шеккен моральдық зияны үшін материалдық ынталандырылуға құқылы. Сонымен бірге кісіні қорлауға тыйым салынған. Өйткені қорлау дегеніміз – жалпы адамзаттық қағидалар тұрғысынан алғанда жол беруге болмайтын, келенсіз түрде айтылған сөз бен іс-әрекет [5.96].

Біздің елімізде кісілік қасиеттерді қадірлеу мен сақтаудың тарихи қалыптасқан дәстүрлері бай. Мұны өткен ғасырларда даламызға түрлі мақсаттармен келіп, халықтың тұрмысын, дәстүр-салтын, этнографиясын зерттеген ғалымдармен саяхатшылар да айтып, жазып кеткен. Біздің халық «малым – жанымның садағасы, жаным – арымның садағасы» деген қағидалармен өмір сүрген. Қазақ даласын зерттеген Лавшин, Гумилев, Янушкевич, Радлов, Каллаур, Маркополо, Рубрик, т.б зерттеушілер қазақ халқының ар-намысы биік, адамгершілігі мол, гуманистік сипаттағы халық екенін мойындайды. Халқымыздың әдет-ғұрып заңдарында көрініс тапқан осындай озық дәстүрлеріміз қазіргі құқықтану саласының арналы бір саласы ретінде зерттеу объектісіне айналып келеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Чиркин В.Е. «Конституционное право зарубежных стран». Москва: «Юрист», 1999, 79 бет
2. Михалева Н.А. «Конституционное право зарубежных стран СНГ». - Москва: «Юрист», 1998, 164 бет.
3. Абельдинов А.К., Копабаяев О.К. «Конституционное право зарубежных стран». Алматы: «Жеті Жарғы», 1997, 3 бет.
4. Сапарғалиев Г. Конституционное право Республики Казахстан, Алматы, 1998 жыл, 95 бет.
5. Сапарғалиев Г. Конституционное право Республики Казахстан, Алматы, 1998 жыл, 96 бет.

А.С.БИКТЕУБАЕВА

аспирант университета им. Д.А.Кунаева

СУЩНОСТЬ ЗАКОННОСТИ И АКТУАЛЬНОСТЬ ЕЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Бұл мақалада автор мемлекеттік басқаруда заңдылық түсініктемесінің мазмұны қарастырылған, бірнеше түсініктемелерінің бәсекелестік кезеңдері бойынша салыстыру талдау жүргізген, және қоғам үшін маңыздылығын көрсеткен.

In that article reveal notion of law in government management and analyse notion of any author.

Анализ законности позволяет различить в ее содержании следующие самостоятельные моменты диалектики правового, юридического и государственно-политического.

Законность неотторжима от *общеобязательности права*. Именно этот момент получил наибольшее отражение в науке, в большинстве определений законности. В таком случае законность характеризует право, взятое под углом зрения его